

УДК 330:334.722.8

Савенко Н.В.,
старший викладач кафедри менеджменту
та економіки підприємництва
Буцацький інститут менеджменту і аудиту

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН АКЦІОНЕРНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Україна, як і інші країни з ринковою економікою, відчуває посилення впливу великого бізнесу. Це зумовлено зростанням рівня конкуренції і транснаціоналізації бізнесу. Вплив великих підприємств на економіку країни залежить від широкомасштабної інвестиційної діяльності, що потребує високої концентрації грошових ресурсів та створення сприятливих умов для їхньої мобілізації. Як показує світовий досвід, саме акціонерний капітал виконує основні функції щодо акумуляції ресурсів. В той же час розвиток акціонерного сектора економіки дозволяє акціонерним товариствам ширше використовувати можливості фондового ринку щодо залучення фінансових ресурсів.

Усе це обумовлює необхідність проведення подальших наукових досліджень щодо особливостей функціонування акціонерних товариств та аналізу формування і розвитку акціонерного сектора вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо виникнення, розвитку і функціонування акціонерних товариств у теоретичному і практичному аспектах розглянуто авторами – Л. Алексеєнко, В. Бодровим, В. Євтушевським, В. Міщенко, С. Мочерним, В. Рибалкіним, В. Федоренко та іншими. У працях названих авторів розглянуто причини виникнення акціонерних товариств, їх розвиток, переваги і недоліки. Проблеми формування та розвитку акціонерного сектора вітчизняної економіки висвітлені в працях О. Дениса, Ю. Лупенка, В. Шаповалові.

Однак, як свідчить аналіз літературних джерел, більшість авторів не систематизують переваги і недоліки акціонерних товариств, а розглядають їх фрагментарно, виділяючи від трьох до семи загальновідомих ознак. Разом з тим системний аналіз позитивних та негативних сторін розкриває глибинну внутрішню сутність акціонерних товариств, дає можливість обґрунтувати об'єктивні напрями подальшого розвитку акціонерних товариств.

Постановка завдання. Метою дослідження є спроба розширити спектр переваг і недоліків акціонерних товариств, систематизувати їх, провести аналіз сучасного стану і визначити шляхи розвитку акціонерного сектора України.

Обґрунтовано наступні завдання для досягнення поставленої мети: узагальнити теоретичні основи виникнення, розвитку і функціонування акціонерних товариств; дослідити основні переваги і недоліки акціонерних товариств, систематизувати їх; розглянути особливості формування акціонерного сектора в Україні; проаналізувати сучасний стан акціонерного сектора в Україні за період 1997-2009 рр., а саме: кількість і динаміку акціонерних товариств; обсяги та динаміку емісії акцій, дивідендну політику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз інформаційної бази щодо питань виникнення, розвитку і функціонування акціонерних товариств [1-2; 8-11] показав, що розвиток ринкової економіки супроводжувався зміною конкретно-історичних форм капіталу, поява яких спричинена розвитком продуктивних сил.

На межі ХІХ - ХХ ст. виникла ситуація, коли індивідуальних капіталів, навіть досить потужних, було недостатньо для будівництва великих підприємств і споруд, освоєння нових регіонів на земній кулі тощо. Не допомагала при їх реалізації можливість використання позичкового капіталу у вигляді банківських кредитів. По-перше, банківський кредит надається окремому підприємцю-капіталісту в розмірах, котрі не перевищують вартості його власного майна, адже повернення позики необхідно гарантувати. По-друге, такий кредит надається на обмежений термін [11, 263].

Окрім того, процес нагромадження індивідуального капіталу здійснювався у формі концентрації капіталу, тобто його збільшення шляхом капіталізації частини додаткової вартості, що є досить повільним процесом.

Прискоренню нагромадження суспільного капіталу в руках незначної кількості самостійно функціонуючих капіталістів сприяє форма централізації капіталу, яка передбачає збільшення розмірів капіталу в результаті об'єднання кількох капіталів в один, більш великий [9-11].

К. Маркс писав: „Світ досі залишався б без залізниць, якби довелося дождатися, поки нагромадження не доведе деякі окремі капітали до таких розмірів, що вони могли б справитися з будівництвом залізниць. Навпаки, централізація з допомогою акціонерних товариств досягла цього немов одним помахом руки” [7, 628-629].

Таким чином, основною причиною виникнення акціонерних товариств була необхідність розв'язання протиріччя між потребою у великих розмірах капіталу та обмежених можливостях його концентрації в межах окремого підприємства.

Окрім основної причини науковці виділяють і інші причини, які стали поштовхом для підприємців-капіталістів засновувати акціонерні товариства. По-перше, бажання підприємців-капіталістів отримувати щоразу більший прибуток на вкладений капітал. По-друге, існування конкурентної боротьби між групами підприємців за отримання вигідних позик у комерційних банків. По-третє, циклічний характер суспільного виробництва, який зумовлює нерівномірність пропозиції позичкового капіталу, яку акціонерні товариства дають змогу зменшити [8, 79-80].

Існує багато визначень акціонерного товариства (АТ), які відображають його сутність, як своєрідної форми централізації функціонуючих капіталів. До найбільш поширеного відноситься наступне: АТ – це підприємство, капітал якого складається з грошових коштів різних вкладників, об'єднаних шляхом продажу акцій та інших цінних паперів [1; 2; 9-11].

Згідно Закону України „Про акціонерні товариства” АТ – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [3, 3].

В історії розвитку АТ виділяють декілька етапів. На першому етапі АТ зазвичай організовувались банкірами, великими землевласниками, промисловцями, представниками великого торгового капіталу, тобто заможними верствами населення. У процесі акумуляції коштів засновники АТ не залучали кошти безпосередніх працівників.

Наступний етап розвитку АТ розпочався після економічної кризи 30-х років ХХ ст. Тоді виникли теорії, котрі рекомендували управляти національною економікою за допомогою планування, і в багатьох країнах світу почали ширше використовувати його елементи, чому сприяли наявні АТ. Одночасно власники акціонерних товариств не обмежувались використанням лише власних капіталів. Широкого розповсюдження набуває залучення до кола акціонерів працівників цих підприємств та інших верств населення шляхом випуску дрібних акцій. Власниками акцій ставали майстри, робітники, фермери тощо.

Політика розпорошення акцій серед дрібних власників стала підґрунтям теорії „демократизації капіталу”, яка базується на формальному отождненні кожного власника акції зі співвласником АТ [11, 265-267].

Можна зробити висновок, що процес становлення АТ, який зумовлений об'єктивними причинами розвитку продуктивних сил суспільства, відбувався досить складно і неоднозначно. Поступово почали проявлятися переваги і недоліки АТ.

Аналіз наукових джерел показав, що багато авторів розглядають переваги і недоліки АТ фрагментарно, що проявляється в обмеженні досліджуваних ознак від трьох до семи. Серед головних переваг називаються: найвища міра мобілізації коштів, у тому числі іноземних інвестицій [8-11]; обмежена відповідальність акціонерів [2; 8; 11], високий ступінь автономії і кваліфікаційного рівня менеджменту [2; 4; 5], поєднання економічних інтересів менеджменту та акціонерів [1; 8; 10]. Як недоліки фігурують: складність процедури та значні витрати зі створення [2; 10], можливі зловживання і фінансові махінації [2; 9; 10].

В контексті нашого дослідження буде проведено систематизацію основних переваг і недоліків АТ, як своєрідної форми централізації капіталу (табл. 1). Кожна характеристика АТ може мати як позитивні, так і негативні сторони, і цю обставину необхідно враховувати в ході аналізу. Зокрема, така перевага, як наявність професійного менеджменту має наступні недоліки: необхідність забезпечення контролю акціонерів за діями менеджерів і як наслідок обмеження їхньої ініціативи та оперативності прийняття управлінських рішень. В результаті виявлення цих недоліків була розроблена і вдосконалена система управління і контролю в АТ. Тобто, можна зробити висновок, що недоліки супроводжували розвиток АТ, не применшуючи їх переваг, а сприяли динамічному розвитку акціонерної форми підприємництва.

Саме поєднання в аналізі позитивних та негативних сторін АТ розкриває їх глибинну внутрішню сутність, як найбільш складної і водночас найбільш гнучкої організаційно-правової форми підприємств. Складність, перш за все, обумовлена колективною формою власності, яка характеризується тим, що АТ виникають внаслідок злиття індивідуальних капіталів в один асоційований капітал; праця має колективний характер; величина прибутків залежить від результатів колективної праці і від колективно прийнятих на загальних зборах акціонерів рішень; виплата дивідендів залежить від кількості і видів акцій, що належать акціонеру, тобто поєднання колективного з індивідуальним за домінування колективного; у випадку продажу акцій акціонером він отримує лише вартісний еквівалент, а не частку майна, бо акціонерний капітал дробиться не може. Гнучкість АТ полягає в тому, що їх власність є дуже динамічною через вільний обіг акції на фондовому ринку країни і за її межами.

Перехід економіки України до ринкової системи господарювання зумовив виникнення недержавного сектора економіки. Перед керівництвом держави постало питання вибору організаційної

форми капіталу, яка б найбільшою мірою сприяла швидкому розвитку ринкових відносин та відповідала принципу соціальної справедливості. Аналіз світової економіки показав, що такою організаційною формою є акціонерна. Тому в нашій країні економічні реформи були спрямовані в русло формування акціонерного (корпоративного) сектора економіки.

Таблиця 1

Переваги та недоліки акціонерної форми організації підприємницької діяльності

Переваги	Недоліки
Фінансово-економічні	
Відсутність обмежень щодо збільшення статутного фонду шляхом підписки на чергову емісію цінних паперів [11,275; 8,178]	Можливість недоцільного залучення та неефективного використання акціонерного капіталу
Підвищення підприємницької активності й об'єднання різних економічних можливостей – капіталів, знань, вмінь, ідей [2,45]	Складна процедура організації та значні витрати зі створення [10,318]
	Подвійне оподаткування [10,318]
Організаційно-управлінські	
Розмежування капіталу та економічної діяльності – акціонери, вкладаючи капітал, не беруть безпосередньої участі в організації діяльності АТ [2,45; 8,178]	Зниження можливостей контролю за діяльністю АТ дрібних акціонерів [2,45] та можливі труднощі щодо визначення та отримання належних дивідендів
Жорстке відокремлення власності товариства і власності його учасників [2,45] Навіть функціонуючий власник – керівник АТ перетворюється у простого працівника і отримує заробітну платню за свою працю та дивіденди на свій капітал за однакових умов з іншими акціонерами	Можливі фінансові зловживання, фінансові махінації на фондових біржах [9,250]
Відділення акціонерів від процесу управління – наявність професійного менеджменту [1,246]	Необхідність забезпечення контролю акціонерів за діями менеджерів і, як наслідок, обмеження їхньої ініціативи та оперативності прийняття управлінських рішень
Демократизація управління – рішення приймаються загальними зборами акціонерів [9,249; 10,318]	Ускладнення управління АТ порівняно з іншими формами підприємств [2,45], що призводить до збільшення витрат на структуру управління і непродуктивних витрат на проведення зборів акціонерів, підготовку річних звітів, тощо [6,318]
Неперервність існування - АТ може існувати незалежно від зміни складу акціонерів [1,245]	Можуть виникати труднощі із вилученням капіталу, що пов'язано із процедурою викупу акцій і можливою несприятливою кон'юктурою ринку цінних паперів [10,318]
Обмеження можливостей вилучення капіталів з АТ [2,45] (своїєї частини в капіталі АТ)	
Всі учасники, включаючи засновників несуть обмежену відповідальність [2,45]	Обмежена відповідальність засновників вимагає забезпечення високого рівня довіри у господарських відносинах із діловими партнерами

Акціонерні товариства в Україні формувалися трьома основними шляхами: роздержавлення існуючих державних підприємств, створення нових акціонерних товариств юридичними та фізичними особами і реорганізація існуючих недержавних юридичних осіб (приватних та колективних підприємств) у господарські товариства корпоративного типу [2, 59]. Тобто, можна зробити висновок, що переважна більшість АТ, які функціонують в Україні утворені в процесі приватизації та корпоратизації державних підприємств.

Відправною точкою розвитку сучасного акціонерного руху в Україні був ухвалений у 1991 році Закон України „Про господарські товариства” від 19.09.1991 № 1576-XII, який визначав акціонерне товариство як самостійну організаційно-правову форму діяльності і закріпив правові основи його створення та функціонування [4]. Масового характеру цей рух набув з визначенням Законом України „Про приватизацію майна державних підприємств” від 04.03.1992 № 2163-XII продажу акцій відкритих акціонерних товариств одним із способів приватизації, яка стала потужним каталізатором створення таких товариств. Якщо у 1991 році в Україні було лише 38 акціонерних товариств, то у 1993 році їх кількість зросла до 3342, тобто майже у 88 разів. Нарощування кількості акціонерних товариств тривало до 1997 року і зупинилось лише із сповільненням темпів приватизації [6, 42].

Із 1998 р. по 2007 р. кількість АТ стабілізувалася на позначці 33-35 тис. одиниць. Дещо зменшується їх кількість в останні роки. Динаміка кількості суб'єктів господарювання в Україні всього та акціонерних товариств в тому числі відображена у таблиці 2

У вересні 2008 року Верховною Радою України було прийнято Закон України „Про акціонерні товариства” від 17.09.2008 № 514-VI пунктом другим розділу XVII „Прикінцеві та перехідні положення” якого передбачено, що через два роки з дня набрання чинності цим Законом (тобто із 30 квітня 2011 року) втрачають чинності статті 1-49 Закону України „Про господарські товариства” у частині, що стосується акціонерних товариств [3, 68].

Таблиця 2

Динаміка розвитку акціонерних товариств в Україні в 1997-2010 рр.
(на початок року), шт.

Види підприємств	Роки														Середньо-річний темп росту
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
ВСЬОГО	615686	682469	728007	757763	834886	889330	935578	981054	1023396	1070705	1133200	1187020	1228888	1258513	1,05
в тому числі															
акціонерне товариство (АТ)	30922	35443	35693	35218	34942	35134	35016	34662	34571	33976	33084	31993	31100	30169	1,00
відкрите АТ	8883	10879	11812	12045	12089	12171	12137	11906	11730	11345	10895	10406	10058	9480	0,98
закрите АТ	18981	23159	22789	22228	22100	22255	22194	22089	22167	21948	21503	21098	20502	19649	0,97
публічне АТ	194	
приватне АТ	172	

(складено автором за [12-14]).

Згідно Закону України „Про акціонерні товариства” АТ за типами поділяються на публічні та приватні. Публічне акціонерне товариство (ПАТ) може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій. Приватне акціонерне товариство (ПрАТ) може здійснювати тільки приватне розміщення акцій і його кількісний склад не може перевищувати 100 акціонерів [3, 4-5].

За Законом України „Про господарські товариства” АТ за видами поділялися на відкриті і закриті. Відкрите акціонерне товариство (ВАТ) розповсюджує акції шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах. Закрите акціонерне товариство (ЗАТ), акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржі [4,10].

Таким чином, до квітня 2011 року згідно із Законом України „Про акціонерні товариства” мають зникнути ВАТи і ЗАТи, а на їхньому місці виникнуть ПАТи і ПрАТи. Цей закон узгоджує діяльність АТ за формами власності відповідно до європейської практики.

В цілому згідно з даними Міністерства статистики [13], загальна кількість підприємств станом на 01.01.2010 р. становила 1258513 шт., з них АТ – 30169 (див табл. 2). Середньорічний темп зростання всіх видів підприємств за 1997-2010 становить 1,05, а АТ – 1,00. Ця тенденція показує, що на сьогодні йде зменшення АТ в Україні. Динаміка чисельності АТ і їх частки в загальній кількості підприємств за 1997-2009 роки відображено на рисунку 1. Така динаміка зумовлено процесами ліквідації збанкрутілих АТ і тих які припинили діяльність через низький річний господарський обіг та внутрішні суперечності.

У структурі АТ переважають ЗАТи. Так, у 2009 році питома вага закритих акціонерних товариств становить 65,13 %, а відкритих – 31,42 %. У 2009 році вже зареєстровані ПАТи і ПрАТи.

Протягом 2008 року активи АТ зросли на 329,30 млрд. грн. та на кінець 2008 року становили 1117,39 млрд. грн. Позитивним є факт збільшення власного капіталу АТ на 43,72 млрд. грн. і вже на кінець 2008 року він становив 478,39 млрд. грн. Поряд із цим спостерігається збільшення дебіторської і кредиторської заборгованості АТ. На кінець 2008 року вона склала 128,89 млрд. грн. та 141,43 млрд. грн. відповідно.

Діяльність акціонерного сектора можна вважати ефективною за умови одержання якісних результатів.

Так, за даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) чистий прибуток АТ у 2008 році становив 77,29 млрд. грн., при цьому чистий збиток цих товариств становив 68,63 млрд. грн. (позитивне сальдо – 8,66 млрд. грн.). У 2008 році чистий прибуток АТ збільшився на 648,63 млн. грн. порівняно із 2007 роком.

За видами економічної діяльності позитивне сальдо у 2008 році отримали товариства, основними видами економічної діяльності яких були: операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання

послуг підприємцям (11,12 млрд. грн.); фінансова діяльність (5,74 млрд. грн.); добувна промисловість (4,27 млрд. грн.); діяльність транспорту та зв'язку (3,76 млрд. грн.); переробна промисловість (1,39 млрд. грн.). Структура обсягу чистого прибутку з розподілом за основними видами економічної діяльності у 2008 році порівняно з 2007 роком суттєво не змінилась.

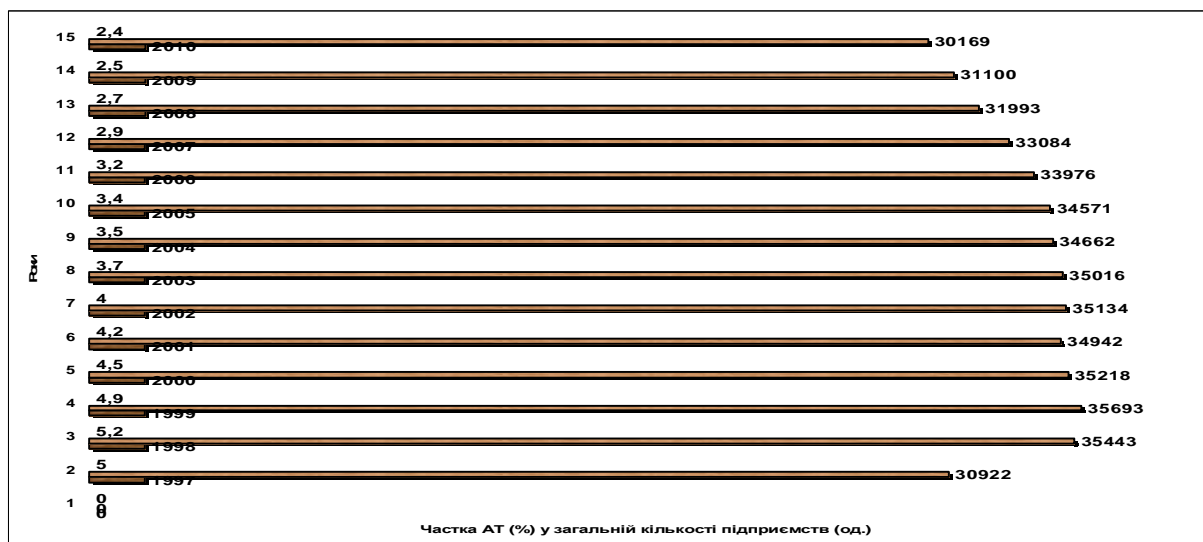

Рис. 1. Кількість та динаміка акціонерних товариств в Україні в 1997-2010 рр. (на початок року), складено за [12-14]

Можна зробити висновок, що в Україні в останні роки намітилися позитивні тенденції у виробничій діяльності АТ. Враховуючи той факт, що ще не всі АТ подають правдиву інформацію про свій економічний стан та продовжують працювати у тіні економічна ефективність акціонерного сектора може бути ще вищою.

Як відомо, чистий прибуток АТ підлягає розподілу на наступні частини: на розширення виробництва і поповнення резервного капіталу, на виплату зарплати і премій керівникам АТ, на виплату дивідендів. Рішення про розподіл одержаного прибутку приймає правління товариства. На практиці загальна сума чистого прибутку може зростати, в той час як частина прибутку на виплату дивідендів може залишатися без змін або навіть зменшуватися. Дивідендна політика АТ залежить від обраної ним стратегії та перспектив розвитку, але вона напряму залежить від загальної суми прибутку. Тому, на нашу думку, доцільно проаналізувати і дивідендну політику АТ. Розглянемо динаміку за 2006-2008 роки.

За даними фінансової звітності сума нарахованих дивідендів у 2006 році становила 6,0 млрд. грн., тоді як у 2007 р. лише 2,27 млрд. грн. Ситуація із нарахуванням дивідендів дещо покращилася у 2008 році у якому сума нарахування становила 15,34 млрд. грн.

Згідно з даними ДКЦПФР у 2006 році 595 підприємств-емітентів сплатили дивіденди на суму 5,94 млрд. грн. За видами економічної діяльності найбільший обсяг дивідендів сплатили товариства, основними видами економічної діяльності яких були: переробна промисловість (2,18 млрд. грн.); добувна промисловість (3,22 млрд. грн.); діяльність транспорту та зв'язку (251,16 млн. грн.)

У 2007 році лише 569 підприємств-емітентів сплатили дивіденди на суму 2,01 млрд. грн. Найбільший обсяг дивідендів сплатили товариства, основними видами економічної діяльності яких були: переробна промисловість (1057,40 млн. грн.); фінансова діяльність (367,88 млн. грн.); діяльність транспорту та зв'язку (178,23 млн. грн.); виробництво та розподілення електроенергії, газу та води (149,53 млн. грн.).

У 2008 році вже 778 АТ сплатили дивіденди на суму 9,92 млрд. грн. Структура підприємств-емітентів, які сплатили найбільший обсяг дивідендів за видами економічної діяльності, дещо змінилася: транспорт та зв'язок (620,67 млн. грн.); торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (456,49 млн. грн.); добувна промисловість (200,64 млрд. грн.).

Спеціалісти виділяють ряд об'єктивних і суб'єктивних причин, які не сприяють розвитку дивідендної політики акціонерних товариств в Україні: незадовільний загальний економічний стан країни та акціонерних товариств зокрема; застаріле та малоефективне обладнання, яке вимагає оновлення, що призводить до реінвестування прибутку; можливість засновників отримувати доходи з інших джерел; завищення розмірів заробітної плати та премій керівниками АТ; низька корпоративна культура та недосконалість корпоративного управління [10-11; 14].

Інвестиційна діяльність АТ напряму залежить від їх можливості залучати кошти. У ринковій економіці фондова біржа виконує функцію мобілізації тимчасово вільних грошових коштів шляхом випуску та продажу цінних паперів та трансформації їх у інвестиції, а також розподілу між галузями економіки.

Вплив фондової біржі на розвиток національної економіки можна визначати за обсягами розміщених емісій.

Розглянемо обсяги та динаміку випуску акцій згідно звітів ДКЦПФР за 1997-2009 роки (табл. 3 та рис.2)

Таблиця 3

Обсяги та динаміка випуску акцій у 1997-2010 рр., складено за [5]

Показники, млрд. грн.	Роки												
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сума зареєстрованих обсягів акцій	9,97	12,49	7,92	15,49	21,92	12,80	18,02	28,34	24,81	43,54	50,00	46,14	101,07
Сума зареєстрованих випусків акцій накопиченим підсумком	11,26	23,10	31,32	46,51	68,43	81,23	99,25	127,59	152,40	195,94	245,94	292,08	393,15

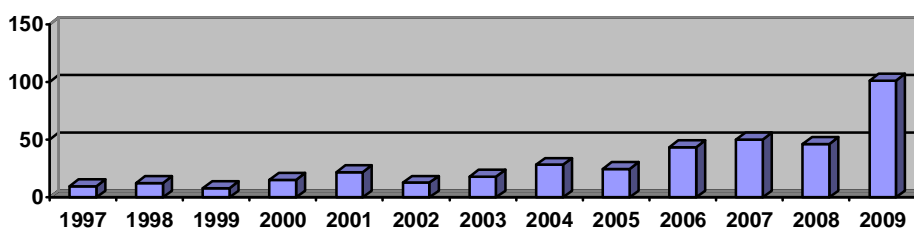

Рис. 2. Динаміка випуску акцій у 1997-2010 рр., складено за [5]

Як видно з рис. 2, кожні три роки спостерігається певне поживлення на ринку, після якого відбувається зменшення обсягів випуску акцій і динаміка знову повторяється. Так, останній трьохрічний цикл ми спостерігаємо у 2005-2007 роках. У 2007 р. було зареєстровано акцій на суму 50,00 млрд. грн., що більше, порівняно із 2006 р., на 6,46 млрд. грн. або на 14,8% та з 2005 р. – на 24,81 млрд. грн. або на 101,5%. Із 2008 року починається новий трьохрічний цикл. У 2008 р. було зареєстровано випусків акцій на суму 46,14 млрд. грн., що порівняно з 2007 р. менше на 3,86 млрд. грн., або на 7,7%. Найбільша сума зареєстрованих обсягів акцій у 2009 р. вона становить 101,07 млрд. грн., що на 54,93 млрд. грн. більше порівняно із 2008 р. і на 51,07 млрд. грн. більше ніж у 2007 р. Згідно динаміки, що склалася на ринку можна очікувати зростання суми емісій акцій вітчизняних АТ у 2010 р.

Слід зазначити, що за накопиченим підсумком сума зареєстрованих акцій із 1997 р. до 2009 р. збільшилася з 11,26 млрд. грн. до 393,15 млрд. грн. тобто у 34,9 рази (див. табл. 3)

Для проведення більш глибокого аналізу розглянемо структуру емісій акцій за суб'єктами ринку за 2008-2009 рр. (табл. 4)

Таблиця 4

Структура емісій акцій за суб'єктами ринку у 2008-2009 рр., складено за [5]

Суб'єкти ринку	Роки				Абсолютне відхилення 2009 до 2008, млрд. грн.	Відносне відхилення 2009 до 2008, %
	2008		2009			
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %		
Комерційні банки ЗАТ та ПрАТ	7,97	17,27	0,03	0,03	-7,94	-99,6
Комерційні банки БАТ та ПАТ	17,70	38,36	60,76	60,12	43,06	343,3
Підприємства ЗАТ та ПрАТ	8,19	17,75	1,86	1,84	-6,33	-77,3
Підприємства БАТ та ПАТ	9,86	21,37	36,71	36,32	26,85	372,3
Страхові компанії	2,13	4,62	1,71	1,69	-0,42	-19,7
Інвестиційні фонди	0,29	0,63	0,00	0,00	-0,29	-100,0
ВСЬОГО	46,14	100	101,07	100	54,93	119,1

Аналіз структури емісій акцій суб'єктами ринку за 2009 р. показав, що найбільшу питому вагу мають комерційні банки (БАТ та ПАТ), їхня часта становить 60,12% (60,76 млрд. грн.) та підприємства – БАТ та ПАТ – 36,32% (36,71 млрд. грн.). Така тенденція лідерів у структурі спостерігалася і у 2008 р. Але між структурами 2009 р. і 2008 р. є відмінності, зокрема, якщо у 2008 р. чотири суб'єкти ринку, а саме: комерційні банки (БАТ, ПАТ, ЗАТ, ПрАТ) та підприємства (БАТ, ПАТ, ЗАТ, ПрАТ) у сукупності мали частку 94,75%, то у 2009 р. тільки два суб'єкти комерційні банки (БАТ та ПАТ) та підприємства (БАТ та ПАТ) мали частку 96,44%. Як видно з таблиці 3 сума емісії акцій підприємств (БАТ та ПАТ) у 2009 р. порівняно із 2008 р. збільшилася на 372,3% а комерційних банків (БАТ та ПАТ) – на 343,3%. В той час, як сума емісії акцій інвестиційних фондів зменшилася відповідно на 100%, комерційних банків (ЗАТ та ПрАТ) – на 99,6%, підприємств (ЗАТ та ПрАТ) – на 77,3%, страхових компаній – на 19,7%. Така тенденція свідчить, що комерційні банки та підприємства виробничої сфери активно шукають шляхи фінансування на зовнішніх ринках капіталу і прагнуть залучати додаткові кошти на фондовій біржі шляхом емісії акцій. Суттєве зменшення емісій акцій комерційними банками і підприємствами створеними як закриті та приватні акціонерні товариства можна, на нашу думку, пояснити в тому числі і змінами законодавства щодо діяльності АТ. Як розглядалося нами вище згідно Закону України „Про акціонерні товариства” до квітня 2011 року мають зникнути БАТи і ЗАТи, а на їхньому місці виникнути ПАТи і ПрАТи. Також ст. 5 цього Закону вводиться обмеження кількісного складу акціонерів ПрАТ не більше 100 акціонерів. Аналіз періодичних видань показав, що перед багатьма ЗАТ постала проблема вибору іншої організаційно-правової форми через більшу кількість акціонерів. В той час слід відмітити, що як малі ЗАТ та і зрештою малі БАТ не витримують тягаря фінансових витрат на обіг власних акцій і перереєстровуються в ТОВ. Щодо діяльності банків, то згідно із Законом України „Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III вони можуть створюватися у формі відкритого акціонерного товариства або кооперативного банку. Тому частина банків вже перетворилися із ЗАТ у БАТ.

Можна підсумувати, що за роки ринкових перетворень в Україні діяльність фондової біржі не набула достатнього поширення і тому не відіграє притаманної їй суттєвої ролі у розвитку й функціонуванні економіки держави. Серед основних причин обмеженого виконання функції із залучення тимчасово вільних грошових коштів можна виділити: роздержавлення і приватизація об'єктів власності не активізували інвестиційну привабливість первинного ринку цінних паперів; недостатня розвиненість організаційного оформлення вторинного ринку цінних паперів; невисокий платіжний попит вітчизняних інвесторів на цінні папери; недостатня захищеність прав власності іноземних інвесторів; недосвідченість менеджменту вітчизняних підприємств тощо.

Висновки з даного дослідження. В умовах ринкової економіки проблема фінансового забезпечення бізнесу є однією із найбільш важливих і складних. Перед менеджментом постають питання, як притягнути більше капіталу на вигідних умовах. На даному етапі розвитку економіки більшість підприємств не можуть обійтися без банківського кредиту, який відноситься до найбільш дорогого виду залучення ресурсів.

Більш привабливим видом залучення ресурсів є емісія цінних паперів. Вона дозволяє акумулювати грошові заощадження населення, які лежать мертвим капіталом, що не працює і не стимулює виробництво та водночас негативно впливає на споживчий ринок. Саме АТ, у яких централізація капіталу здійснюється шляхом емісії цінних паперів, зокрема акцій мають необмежені можливості концентрації капіталу.

Аналіз основних переваг і недоліків АТ показав, що незважаючи на наявність недоліків, вони не перекреслюють переваг даної складної організаційно-правової форми підприємств. АТ відносяться до найстійкішої форми підприємств, мають універсальне застосування і не мають обмежень щодо залучення капіталу та використання різноманітних організаційних форм виробництва і управління. Такі суттєві переваги сприяють поширенню та розвитку в Україні АТ.

В Україні сформувався досить вагомий акціонерний сектор, де на 2009 р. сконцентровано 2,4% всіх зареєстрованих підприємств. За останні роки зросли активи і власний капітал АТ. Спостерігаються позитивні тенденції у виробничій діяльності АТ, зокрема зростає чистий прибуток.

Аналіз дивідендної політики показав, що не всі АТ виплачують дивіденди, що з низькою корпоративною культурою та недосконалістю корпоративного управління.

Фондова біржа в Україні не набула достатнього поширення і не відіграє суттєвої ролі у розвитку й функціонуванні вітчизняної економіки. Аналіз обсягів розміщення емісій акцій показав, що поживавлення ринку цінних паперів відбувається кожні три роки. Останній трьохрічний цикл розпочався у 2008 р. і тому у 2010 р згідно динаміки, що склалася можна очікувати зростання суми емісій акцій вітчизняних АТ.

Подальший розвиток вітчизняного акціонерного сектора можливий за рахунок підвищення ефективності діяльності АТ і тим самим зростання ліквідності їх акцій та ширшого використання можливостей фондової біржі щодо залучення грошових коштів.

Література

1. Алексеєнко Л. М. Ринок фінансового капіталу / Л. В. Алексеєнко – К. : ЦУЛ, 2004. – 463 с.

2. Євтушевський В. А. Основи корпоративного управління : [навч. посібник] / В.А. Євтушевський. – К. : Знання-Прес, 2002. – 317 с.
3. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Звіт державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік; 2008 рік; 2007 рік; 2006 рік [Електронний ресурс] / Загальнодоступна інформаційна база даних ДКЦПФР про ринок цінних паперів. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua>.
6. Лупенко Ю. О. Акціонерний сектор вітчизняної економіки / Ю. О. Лупенко // Економіка України. – 2005. – №1. – С. 42-46.
7. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. Том перший / К. Маркс. – К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1954. – 790 с.
8. Міщенко В. І. Методологічні аспекти формування акціонерного капіталу / В. І. Міщенко // Регіональна економіка. – 2006. – №1. – С. 175-182.
9. Мочерний С. В. Економічна теорія : [посібник] / С. В. Мочерний. – К. : Академія, 1998. – 390 с.
10. Політична економія : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / [за ред. В.О. Рибалкіна, В.Г. Бодрова]. – К. : Академвидав, 2004. – 672 с.
11. Політична економія: [підручник] / [Федоренко В. Г., Діденко О. М., Руженський М.М., Уткін О. Ф.] ; за науковою ред. доктора економ. наук, проф. В. Г. Федоренка. – К. : Алерта, 2008. – 487 с.
12. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Держкомстат України / [за ред. О.Г. Осауленко]. – К. : Консультант, 2007. – 552 с.
13. Україна у цифрах у 2009 році: Статистичний збірник / Держкомстат України / [за ред. О.Г. Осауленко]. – К. : Консультант, 2010. – 259 с.
14. Шаповалов В. О. Сучасний стан акціонерного сектора України і шляхи його поліпшення / В. О. Шаповалов // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №11(65). – С. 54-62.

УДК 65.011.56

Шипунова О.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах, коли багатьом підприємствам доводиться балансувати на грані рентабельності, а конкуренція на ринку загострюється, втрати підприємств від неефективного управління часто стають непоправними.

За минуле десятиліття багато керівників підприємств усвідомили необхідність "керувати по-новому" не командними методами, а вдумливо підходячи до побудови і розвитку системи управління. Саме ці паростки грамотного підходу до управлінського менеджменту підприємства можуть стати основою для його подальшого розвитку. На підприємстві, особливо великому, обсяг інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень, дуже великий і дуже багато параметрів при цьому є взаємозалежними.

На початку епохи промислового використання інформаційних технологій процес автоматизації підприємств зводився до того, що різні його служби купували програми, що вирішують окремі завдання, у різних компаній. Кожна служба мала свою програму, але посібник з окремих "шматочків" інформації не міг скласти цілісної картини того, що відбувається на підприємстві. Сьогодні в нашій країні як і в усьому світі дуже високий попит на інформаційні системи, що претендують на роль управлінських, тобто системи, які інтегрують всю інформацію, здатні проаналізувати її і допомогти в прийнятті рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо підходу до автоматизації управління підприємством розглядалися у наукових публікаціях вітчизняних і закордонних учених та спеціалістів з